

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

С. С. БЛАЖІЄВСЬКА
Ю. І. ВОЛЧЕЛЮК

Проблема адаптації молодшої людини до нових умов життя у вищому навчальному закладі є надзвичайно важливою, оскільки початкові етапи навчання у виші є найважчим періодом у житті студентів. В цей час вони можуть не витримати навчальне навантаження, проявляти ознаки десоціалізації та виявляти інші негативні ознаки змін світогляду та поведінки. Проблема пристосування загострюється ще і в зв'язку з тим, що існує значна розбіжність у методиках та засобах стимулювання навчально-пізнавальної діяльності між школою та вищим навчальним закладом, а саме: у сфері наданої самостійності школярам та студентам. Ускладнює процес адаптації багатьох студентів і той факт, що досить часто вибір професії визначається не самостійно молоддю, а побажанням батьків, що в свою чергу підсилює почуття невдоволення обраним шляхом. У деяких студентів-першокурсників процеси соціальної адаптації ускладнюються через внутрішнє неприйняття необхідності самостійно навчатися у навчальному закладі і отримувати професію. Першокурсники досить часто відчують себе знесиленими після випускних і вступних іспитів, тому перші труднощі призводять до проявів соціальної нестабільності.

Актуальність досліджуваної проблеми зумовлена необхідністю розробки і впровадження у виховний процес вищих педагогічних закладів змістовних та новітніх технологій, інших педагогічних умов, що дозволяють більш активно й цілеспрямовано використовувати можливості діяльності для ефективної соціальної адаптації студентів першого року навчання. Проте залишається недостатньо вивченою проблема соціалізації студентів-першокурсників, що обумовлюється їхніми віковими соціально-психологічними особливостями, а також специфікою навчально-виховного процесу університету, який розгортається у спеціально створеному соціально-виховному середовищі.

Відсутність єдиної теорії соціалізації особистості потребує подальшого розвитку теоретичних, технологічних та організаційних основ соціально-педагогічної роботи зі студентами-першокурсниками з метою їхньої успішної соціалізації. Таким чином, соціальна значущість і недостатня розробленість зазначеної проблеми зумовили вибір теми нашого дослідження – «Соціальна адаптація студентів-першокурсників до навчання у вищому навчальному закладі».

Мета статті – теоретично проаналізувати проблему соціальної адаптації студентів-першокурсників до навчання у вищому навчальному закладі.

Для досягнення мети поставлені такі завдання:

- 1). Виявити основні проблеми студентів-першокурсників, які навчаються у вищому навчальному закладі.
- 2). Визначити основні напрями діяльності вищого навчального закладу щодо ефективної соціальної адаптації таких юнаків і дівчат.

Питанню адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у вищому навчальному закладі в сучасній літературі приділяється значна увага. Зокрема, це наукові пошуки Кузнецова П. Селіверстова С. та ін.

Термін «адаптація» використовується в різних галузях наукового знання, однак ще не вироблено єдиної думки про його зміст. Так, одні автори розглядають адаптацію як процес, результат «пристосування», а інші як «взаємодію» людини з людиною (певним колективом, групою) або як «взаємодію» людини і середовища [7, с. 136].

Проте аналіз літератури засвідчує недостатність уваги науковців саме до проблеми розробки соціальних моделей адаптації, визначення її основних чинників [3, с. 5].

З точки зору П. Кузнецова, адаптація – це процес установлення відповідностей між рівнем актуальних проблем особистості та рівнем їх задоволення [4, с. 59].

Виходячи із соціально-педагогічної точки зору, соціалізація відображає шлях формування особистості в конкретному соціокультурному середовищі. Тому можна сказати, що соціалізація студента-першокурсника – це процес формування конкретного соціального типу особистості, що визначається умовами такого середовища і відбувається внаслідок системного соціалізуючого впливу.

Соціалізацію студента-першокурсника необхідно розглядати як процес його входження в нове соціальне середовище (колективи університету, академічної групи), засвоєння та відтворення соціальних норм і цінностей, притаманних цьому середовищу, оволодіння відповідними ролями та функціями. Це двосторонній процес, який передбачає суб'єкт-суб'єктну взаємодію в умовах соціально-педагогічної співтворчості всіх учасників процесу (адміністрації закладу, викладачів, куратора, батьків, членів академічної групи й самого студента-першокурсника).

Процес соціалізації особистості студента-першокурсника як проблемне явище розпочинається на адаптаційній стадії. У контексті дослідження ми визначаємо соціально-педагогічну адаптацію як процес активного пристосування студента-першокурсника до нових умов соціуму, результатом якого є гармонійне задоволення його потреб у здоровій життєдіяльності, позитивне ставлення до нового статусу та повноцінне включення до нової системи міжособистісних стосунків у студентському і загальноуніверситетському колективах [6, с. 4].

Основними проблемами соціальної адаптації студента-першокурсника є: входження до нового колективу, який є неоднорідним за своїм походженням, насамперед, соціальним; недостатність усвідомлення обраної професії; невміння здійснювати саморегуляцію діяльності, оптимізувати в нових умовах режим праці і відпочинку; проблема налагодження побуту й самообслуговування, особливо при переході з домашніх умов до умов гуртожитку; невміння змістовно організувати власне дозвілля; відсутність навичок самостійної діяльності; труднощі налагодження спілкування з особами протилежної статі, низький рівень культури міжстатевих стосунків в умовах гуртожитку та ін.

Процес соціальної адаптації, а відповідно й соціалізації студентів-першокурсників, перш за все, залежить від: рівня особистісного розвитку членів студентського колективу (ціннісних ставлень, мотиваційних прагнень, рівня самосвідомості) та інтенсивності і якості спілкування між членами групи.

Соціалізація студента-першокурсника розгортається в єдності чотирьох видів діяльності: навчальної, дозвіллевої (позанавчальної, виховної), спілкування (у колективі) та самоусвідомлення. Таким чином, соціалізуюча діяльність визначається нами як свідомо спрямована діяльність на засвоєння студентом-першокурсником соціальних цінностей, норм, досвіду, притаманних у т. ч. певному вищому навчальному закладу, студентській групі, та налагодження ним міцних соціальних зв'язків і адекватне виконання соціальних ролей [2, с. 5].

Цілеспрямований вплив на особистість студента-першокурсника з метою його успішної соціалізації в умовах університету має відбуватись з урахуванням найбільш впливових соціальних чинників, передбачати оцінку досягнутих результатів та на їх основі здійснювати відповідні корективи соціалізуючого процесу. Результатом такого підходу стане перехід вчинку-дії студентів-першокурсників на новий рівень, самореалізація їхніх духовних запитів, прояви соціальної активності, самостійності, ініціативності [8, с. 5].

З метою сприяння успішній соціалізації соціально-виховна робота в університеті повинна здійснюватись за різними напрямками і передбачати поєднання як традиційних, так і інтерактивних форм та методів. Зокрема:

організаційний передбачає здійснення заходів щодо організації життєдіяльності студентського колективу;

соціально-адаптаційний спрямований на пом'якшення адаптаційного періоду у нових умовах навчання та життєдіяльності;

навчально-методичний полягає у планування заходів організаційно-виховної роботи у групі відповідно до інтересів і запитів студентів та плану організаційно-виховної роботи університету;

соціально-культурний спрямований на розширення соціально-культурних знань, навичок;

індивідуальний передбачає вирішення нагальних проблем конкретного студента з питань: налагодження побуту, подолання труднощів у навчанні, конфліктних ситуацій, взаємодії із сім'єю [3, с. 175].

Ефективна соціальна адаптація великою мірою залежить від викладачів та кураторів. У вищих навчальних закладах керівництво академічною групою відводиться куратору групи.

Куратор групи – це особлива фігура у системі навчально-виховної роботи. Від його вмінь, життєвої позиції, добросовісності залежить успіх роботи. Тому кураторів групи призначає керівник навчального закладу з найбільш підготовлених, досвідчених викладачів, які майстерно володіють засобами впливу на студентів.

Адаптація першокурсника полягає в здатності відповідати вимогам і нормам навчального закладу, а також в умінні розвиватися в новому для себе середовищі, реалізувати свої здібності та потреби, не вступаючи із цим середовищем у протиріччя [6, с. 20].

Будь-яке навчання, потребує відповідних сил та енергії і розумових задатків для успішності адаптації студента. Однією з найважливіших передумов успішної навчальної діяльності студента є їх своєчасна адаптація до навчання у виші як навчального етапу залучення їх до професійної спільноти. Перший курс може стати точкою опори для студента, а може призвести до різних деградацій у поведінці, навчанні та спілкуванні. Саме на першому курсі формуються ставлення студента до навчання, до майбутньої професійної діяльності, продовжується активний пошук себе. Навіть перша невдача може призвести до розчарування, втрати перспективи, відчуження, пасивності.

У процесі адаптації першокурсників у групі створюється не тільки система взаємостосунків, але й мікрогрупи. У процесі становлення студентського колективу серед мікрогруп виділяється лідируюча. Саме ця група, її спрямованість, згуртованість, моральні норми та система міжособистісних стосунків у ній створюють тенденції розвитку всієї групи.

Студенту-першокурснику будь-якого вищого навчального закладу доводиться проходити декілька важливих етапів адаптації. Одним з найважливіших, на наш погляд, є знайомство та спілкування з новим колективом, де кожний є новою людиною для її члена. Процес адаптації залежить від багатьох чинників, зокрема обстановки в групі, психологічного клімату, ситуацій взаємодії з однокурсниками й педагогами, комфорту та безпеки під час занять тощо [2, с. 14].

Таким чином, кожний член групи бере участь у встановленні правил і норм поведінки, у формуванні характеристики певної групи. У всіх членів нового студентського колективу є можливість проявити себе, завоювати авторитет й повагу одногрупників. Існує безліч різних критеріїв прояву особистості, зокрема поведінка, вчинки, стиль спілкування, творчі та професійні здібності. Значна роль на першому етапі відводиться й куратору, який допомагає студентам адаптуватися до нових для них спеціальних умов, закласти підвалини сприятливого клімату в групі. Із цією метою необхідно проводити адаптаційні тренінги, масові заходи. Така робота допомагає зменшити показники тривожності студентів-першокурсників. З'являються перші ознаки здорових, успішних колективних груп [5, с. 13].

Наступним етапом адаптації є контакт із викладачем. Контакт з викладачем та студентом буває логічний, психологічний, моральний. У сфері вищої освіти переважає установка однакового підходу до всіх студентів. Першокурсника необхідно навчити вчитися.

Професійна адаптація в умовах вишу є процесом формування в студентів інтересу до обраної професії, наполегливості в опануванні повним обсягом знань, умінь, навичок із професії, методикою та логікою науки. Перша сесія в студента викликає стрес. Складання модуля виправдане, бо у випадку нескладання сесії, студент позбавляється стипендії та може бути відрахованим. Поступивши до вищого навчального закладу, студент зіштовхується з незвичним для нього розподілом пар. День може розпочинатися як з першої пари, так і з другої або третьої, а закінчуватися о 17 годині вечора. Пара триває півтори години, а це у два рази довше, ніж шкільний урок. До такого режиму зазвичай важко звикнути, тим більше, що практичні заняття проводяться на різних кафедрах, які розташовані в різних корпусах [7, с. 138].

Важко доводиться тим студентам, які проживають у гуртожитку. Молода людина отримує повну свободу. Свобода – це, у першу чергу, самостійність. Самому доводиться відповідати за вчинки, слова та дії. Адже всі ми різні, кожен створює свій власний клімат.

Нова обстановка, новий колектив, нові вимоги, невміння розпоряджатися вільним часом, коштами, комунікативні проблеми та ін. призводять до виникнення психологічних проблем у навчанні, спілкуванні з однокурсниками та викладачами.

Якщо студент ще до вступу до вищого навчального закладу твердо вирішив питання про вибір професії, усвідомив її значення, позитивні та негативні фактори, то навчання у вищому навчальному закладі буде цілеспрямованим і продуктивним, а адаптація буде здійснюватися без особливих труднощів.

Таким чином, успішна адаптація першокурсників до життя та навчання у вищому навчальному закладі є підґрунтям подальшого розвитку кожного студента як особистості, майбутнього фахівця.

Сучасні вимоги до навчально-виховного процесу, набуття куратором статусу головного фігуранта в реалізації програм виховної роботи потребують посилення педагогічних досліджень у цій сфері з метою розробки ефективних практичних методик з адаптації студентів.

Здійснивши теоретичне дослідження даної проблеми, можна стверджувати, що адаптація першокурсників – це процес вироблення нового життєвого стилю. Студенту-першокурснику доводиться пристосовуватися до нових вимог, які ставить перед ним вища школа і водночас до нових соціальних обставин спілкування з ровесниками та педагогами, форм та методів навчання

(самостійної роботи, групових форм взаємодії й ін.) та побуту (відсутність звичного родинного кола, матеріальні труднощі, складність проживання в гуртожитку тощо).

Отже, соціальна адаптація студентів-першокурсників в умовах вищого навчального закладу є складним, багатоаспектним, синтетичним, динамічним процесом. Важливу роль у цьому повинні відігравати куратори груп як головні фігуранти в початковому процесі адаптації студентів-першокурсників до нових умов життя та навчання. Спеціальна підготовка кураторів значно підвищить і прискорить процес соціальної адаптації юнаків і дівчат. Розробка методичних рекомендацій для кураторів та викладачів вищого навчального закладу, щодо успішної соціалізації студентів-першокурсників може бути перспективою подальшого дослідження.

Список використаної літератури

1. Березовин Н. А. Адаптация студентов к жизнедеятельности вуза: психолого-педагогические аспекты / Н. А. Березовин. – Минск : Выбранные научные работы БДУ. – 2001. – С. 11–25.
2. Бойко І. І. Психологічна адаптація підлітка до нових умов навчання / І. І. Бойко // Психологія : Зб. наук. праць. – К. : НПУ. – 1999. – Вип. 2. – 230 с.
3. Зданевич Л. В. Як живеться студентів? / Л. В. Зданевич // Гуманітарні науки. – 2005. – № 2. – С. 174–179.
4. Кузнецов П. С. Концепция социальной адаптации / П. С. Кузнецов. – Саратов : Изд-во «Сарат. гос. университет», 2000. – 200 с.
5. Ляхова І. А. Використання системного аналізу процесу адаптації студентів-першокурсників / І. А. Ляхова // Рідна школа. – 2001. – № 1. – С. 61-63.
6. Подоляк О. І. Психологія вищої школи : Навчальний посібник / О. І. Подоляк, А. В. Юрченко / – К. : Знання, 2000. – 160–165 с.
7. Резник Т. І. Практична психологія та соціальна робота: Психологічний зміст труднощів у навчанні студентів-першокурсників / Т. І. Резник. – 2002. – № 1. – С. 135–139.
8. Селіверстов С. І. Деякі проблеми адаптації студентів першого курсу у вищому навчальному закладі / С. І. Селіверстов // Проблеми освіти : Наук.-метод. зб. – К. : Українське студентство, 1997. – Вип. 10. – 140 с.

Рецензент – кандидат психологічних наук, доцент Т. В. Матвійчук.